

Pohjan kunta
Vanha Turuntie 75
10420 POHJANKURU

VIITE / REFERENS

lausuntopyyntöne 13.6.2008

ASIA / ÄRENDE

LAUSUNTO POHJAN FISKARSIN VIIDEN ALUEEN ASEMAKAVALUONNOKSISTA

Pohjan kunta on pyytänyt lausuntoa Fiskarsin alueen viidestä asemakaavaluonnoksesta: Fiskarsin ruukin asemakaava, Fiskarsin Tallbackan asemakaava, Konkakummun asemakaava, Fiskarsin linjojen asemakaava ja Katinsuon asemakaava (Eriksson Arkkitehdit Oy 14.5.2008). Ne muodostavat yhdessä yhtenäisen, keskeisimmän ruukinympäristön kattavan suunnittelualueen.

Museovirasto on valmistellut lausuntonsa kuullen Länsi-Uudenmaan maakuntamuseota, joka viraston ja museon välisen yhteistyösopimuksen mukaan toimii alueella rakennetun kulttuuriympäristön ensisijaisena asiantuntijana.

Kaavas suunnitelmaa varten tarvittavista kulttuuriympäristön perusselvityksistä pidettiin Pohjan kunnassa 18.9.2007 neuvottelu. Rakennetun kulttuuriympäristön selvitys sovittiin laadittavaksi kiinteässä yhteistyössä Länsi-Uudenmaan maakuntamuseon kanssa.

Valtakunnallinen merkitys

Fiskarsin ruukinalue ja kulttuurimaisema on valtakunnallisesti merkittävää rakennettua kulttuuriympäristöä. Sitä koskevat valtioneuvoston periaatepäätöksen 30.11.2000 mukaiset valtakunnalliset alueidenkäytön tavoitteet rakennettuna kulttuuriympäristönä. Näillä alueilla ja kohteilla alueiden käytön on sovelluttava niiden historialliseen kehitykseen. Kaavasunnitelmasta tulee selkeästi ilmetä, kuinka siinä on huomioitu ja ratkaistu valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden toteuttaminen.

Valtakunnallisesti merkittävien kulttuuriympäristöjen huomiomista kaavoituksessa käsitellään tarkemmin

ympäristöministeriön, Museoviraston ja Suomen kuntaliiton 25.10.2005 ohjelmistiassa, joka on luettavissa esimerkiksi viraston verkkosivuilta (<http://www.nba.fi/fi/vat>).

Yleisarvio kulttuuriympäristön huomioon ottamisesta

Asemakaavaluonnokset ottavat huomioon ja hyödyntävät varsin tasapainoisesti ja hallitusti ruukinalueen yhdyskuntarakenteen ja ympäristön ominaispiirteet. On myönteistä, että Fiskarsia halutaan vahvistaa ja kehittää vetovoimaisena asuin- ja työympäristönä sekä kulttuuri- ja matkailupalveluiden keskuksena perinne- ja ympäristöarvojen ehdoilla.

Yhdyskuntarakennetta jäsentävä päätiestö ja jokiuoma sekä metsävyöhykkeet ja avoimet maisematilat ovat Fiskarsin historiallisen maisemarakenteen keskeisiä arvoja ja kaavallisen kehittämisen lähtökohtia. Kulttuuriympäristön kannalta on perusteltua sijoittaa uudet asuinalueet ja asuntoryhmät jokilaaksosta ja ruukinkaduista katsoen ylängöille ja laitamille. Tämä periaate omaksuttiin - ja sitä myös johdonmukaisesti noudatettiin - 1900-luvulla. Tallbackan, Konkakummun, linjojen ja Katinsuon asemakaavat noudattavat tätä suunnitteluperinnettä. Erityinen, jo kaavassa ratkaisua vaativa kysymys on, kuinka vilkastuva läpiajoliikenne ja sen mahdollisesti aiheuttama tieympäristön muutos onnistutaan hallitsemaan erityisesti Suutarinmäen kaltaisessa ympäristössä. Asiaa vaatii lisähuomiota kaavoituksessa.

Keskeiset kehittämiskohdat kaavan jatkovalmistelussa

Kaavahanke sisältää kulttuuriympäristön näkökulmasta eräitä erityisiä ongelmakohtia ja kehittämistarpeita, jotka tulee ratkaista jatkovalmistelussa. Kohdat on tiivistetty seuraavaan ja kukin kohta käsitellään perusteellisemmin jäljempänä:

- Peltorivin eteläpuoliset rakennuspaikat
- pääkatujen yhtymäkohdan käsittely
- uudisrakentamisen tyyliä ohjaavat kaavamääräykset
- suojeltavien rakennusten luokittelu ja suojelumerkinnot
- esihistoriallisten kiinteiden muinaisjäännösten oikea merkitsemistapa
- teollisuusarkeologisten arvojen osoittaminen kaavassa

Peltorivin eteläpuoliset rakennuspaikat

Peltorivin eteläpuolelle katuvarteen ja jokirantaan on merkitty asuin-, liike- ja teollisuusrakennusten korttelialue (ATL).

Museovirasto pitää varausta kulttuuriympäristön kannalta soveltumattomana ja edellyttää, että uudesta tiivistä rakennusryhmästä tässä kohden luovutaan. Vaatimukselle on kaksi hyvin painavaa perustetta:

Tien toispuolinen rakennusrivi heikentäisi olennaisesti Peltorivin asemaa yhtenä historiallisen rautaruukin keskeisenä rakennettuna alueena ja vakiintuneena näkymänä. Peltorivi sai hyvin säilyneet piirteensä jo 1820-luvulta, kun sen eteläpuoliset oheisrakennukset poistettiin ja asuinpihapiirit keskitettiin kadun pohjoispuolelle.

Asuntojen rakentaminen veden ääreen, varsinkin jokirantaan, on ollut ruukeille erittäin vierasta. Jokuoma on perinteisesti varattu tuotantotoiminnalle (laitokset vesirakenteineen), kuljetuksille (kulkutiet, radat, uittorakennelmat), erilaisille aputoiminnoille (pesutuvat, saunat) sekä soveltuvin kohdin rantapuistikoille. Jokirannan käsittelystä uusina asuinpaikkoina tulee luopua.

Pääkatujen yhtymäkohdan käsittely

Alaruukki ja yläruukki eroavat ympäristöinä toisistaan. Tätä vaalittavaa piirrettä on osaltaan korostanut se, että osaluokkien välillä ei ole selkeää yhdistävää rakennusryhmää tai muu rakentamisen syntyneitä liitoskohtaa, katu lukuun ottamatta. Pääkatujen yhtymäkohtaa ja sen lähiympäristöä on tämän vuoksi perusteltua käsitellä avoimena tilana. Kookkaita kiinteitä rakenteita tulisi esimerkiksi torilla välttää.

Yläruukille johtava pääkatu on ruukin toinen asemakaavallinen akseli 1600-luvulta. Yhteys, katutilan luonne ja jatkuvuus tulee säilyttää.

Uudisrakentamisen tyyliä ohjaavat kaavamääräykset

Fiskarsin ruukin asemakaavaluonnoksessa edellytetään lähes kaikilla korttelialueilla uudisrakentamiselta tyylihistoriallista sopeutumista olevaan rakennettuun ympäristöön. ("Uudisrakennusten julkisivut on tyyllisesti sopeutettava ruukin suojeltujen rakennusten historiallisiin tyyliin"). Kulttuuriympäristön näkökulmasta määräys on ongelmallinen. Uudisrakennusten sopeutuminen suojeltuihin rakennuksiin tulee varmistaa ensisijaisesti kokonaisuutena, rakentamistapaa, materiaaleja ja sijoittelua ohjaten sekä oikein mitoitettuna rakentamisen tehokkuudella. Kategorinen "tyylihistoriallinen" määräysteksti ei ole aiheellinen.

Suojeltavien rakennusten luokittelu ja suojelumerkinnot

Kulttuurihistoriallisia rakennuksia koskevat suojelumerkinnot ja -määräykset puuttuvat kaavaluonnoksista. Vaalittavia rakennettuja ympäristöjä, alueita ja kohteita ei ole merkitty kaavakartalle. Tämä olennainen keskeneräisyys estää vielä arvioimasta, kuinka hyvin kaavasuunnitelmat turvaavat suunnittelualueen kulttuuriympäristöarvot.

Kaavahanketta varten on laadittu perusselvitys "Fiskars - rakennetun kulttuuriympäristön inventointi (CEJ Arkkitehdit Oy 14.9.2007). Sen luvussa 5 esitetyt johtopäätökset ja suositukset ei sellaisenaan ole hyödynnettävissä kaavasuunnitelmaa varten. Jaottelu sr-1- ja sr-2-luokkiin ei vastaa kaikkien kohteiden erityisiä, kaavassa ilmaistavia suojelutarpeita.

Suojeltavien rakennusten merkitsemistä kaavassa on vielä välttämättä kehitettävä, jotta kaavasuojaus turvaa Fiskarsissa teollisuushistorialliseen rakennuskantaan sisältyvät erityiset ja ainutlaatuisetkin arvot. Tämä koskee etenkin puhalluskonehuoneen, valimo ja myllyn sisätilojen kiinteän sisustuksen suojelua.

Kaavoittajan tulee olla yhteydessä Länsi-Uudenmaan maakuntamuseoon ja hyödyntää museon asiantuntemusta kulttuurihistoriallisten rakennusten suojelutavoitteita täsmennettäessä.

Esihistoriallisten kiinteiden muinaisjäännösten oikea merkitsemistapa

Museovirasto teki kesällä 2007 Fiskarsin kaava-alueilla Ruukin aluetta lukuun ottamatta kiinteiden muinaisjäännösten inventoinnin.

Fiskarsin Katinsuon kaava-alueelta tunnetaan Museoviraston tällä hetkellä käytettävissä olevien tietojen perusteella neljä muinaismuistolain (295/63) rauhoittamaa kiinteää muinaisjäännösalueita. Ne ovat Järvikin rautakautinen kalmisto, jossa on 18 hautaröykkiötä (muinaisjäännösrekisterissä numero 606010012), Järvik 2-nimellä tunnettu varhaismetallikautinen hautaröykkiö (muinaisjäännösrekisterissä numero 1000002887), Storkärren neljä varhaismetallikautista hautaröykkiötä (1000002234) ja Svartkärren hautaröykkiö (muinaisjäännösrekisterissä numerolla 1000009645).

Fiskarsin linjojen asemakaava-alueelta tunnetaan yksi muinaismuistolain rauhoittama kiinteä muinaisjäännös Vedakärren kalmisto, joka käsittää 3 hautaröykkiötä (muinaisjäännösrekisterissä numero 1000002239).

Fiskarsin Konkakummun asemakaava-alueelta tunnetaan yksi muinaismuistolain rauhoittama kiinteä muinaisjäänös, Basarängenin nelisivuinen latomus (muinaisjäänösrekisterissä numero 1000009657).

Kaikki edellä mainitut kohteet on merkitty kaavaluonnoksiin aluevarauksina pistekatkoviivalla ja kirjaimella s. Havainnekuivissa muinaisjäänökset ovat aluevarauksina pistekatkoviivalla ja tekstillä muinaisjäänös.

Kaavakarttoihin muinaisjäänökset tulee merkitä Muinaismuistoaleina ja kirjaimilla SM. Merkinnän selvitys on "Muinaismuistolain rauhoittama kiinteä muinaisjäänös. Alueen kaivaminen, peittäminen, muuttaminen ja muu siihen kajoaminen on kielletty". Kaavaselostuksissa tulee olla luettelo kaava-alueen kiinteistä muinaisjäänöksistä. Jos kohteita on useampia, ne tulee numeroida ja numeroinnin vastata selostusosan muinaisjäänösluettelon numerointia.

Teollisuusarkeologisten arvojen osoittaminen kaavassa

Alaruukin ja yläruukin padottuilla koskipaikoilla on sijainnut raudan ja kuparin jalostukseen liittyviä laitoksia 1600-luvulta alkaen. Näitä laitoksia on samoilla sijoilla uudistettu ja täydennetty useassa vaiheessa. Ruukin keskeiset teollisuusarkeologiset alueet sijoittuvat säilyneiden teollisuushistoriallisten rakennusten yhteyteen, keskittyen paikoille, joissa vesivoimaa on tuotettu ja hyödynnetty.

Fiskarsin alueen teollisuusarkeologiset arvot tulee kaavasuunnitelmissa turvata soveltuvin kaavamerkinnöin ja -määräyksin.

Maankäytössä huomioon otettavia teollisuusarkeologisia kohteita ei ole kaavoitusta varten selvitetty. Käytettävissä ei siten ole sellaisella tarkkuudella laadittua perusselvitystä, että yksittäisiä kohteita olisi mahdollista osoittaa kaavassa suojelukohdemerkinnöin. Tarkan selvityksen puuttuessa tulee teollisuusarkeologisten kohteiden suojelutarve osoittaa kaavakartalla joko erityisenä s- tai sm-alueina tai kortteleiden pääkäyttöä ohjaavana /s-merkintänä.

Museovirasto suosittaa kaavakartalle esimerkiksi katkoviivoin merkittävää sm-aluetta ja teollisuushistoriallisten kohteiden huomioon ottamista ohjaavaa määräysosaa. Tarve kohdistuu teolliseen toimintaan liittyneisiin rakennuksiin ja rakennelmiin mukaan lukien vesirakenteet, niiden tunnettuihin paikkoihin sekä näkyviin ja maaperässä oleviin jäännöksiin. Maaperään kajoavia hankkeita suunniteltaessa tulee olla riittävän ajoissa

yhteydessä Museovirastoon tarkemman suojele- ja tutkimustarpeen arvioimiseksi.

Fiskarsin alaruukilla tällainen intressialue on perusteltua kohdentaa kuparipajarakennuksen ympäristöön, masuunin paikkaan ja myllyrantaan ja yläruukilla konepaja- ja valimorakennusten ympäristöön, kuparisulatonkin sijaintipaikkaan.

Soveltuvaa merkintätapaa kehitettäessä ja kohdennettaessa tulee hyödyntää historiallisia karttoja ja tehtyjä kulttuuriympäristöinventointeja sekä olla tarvittaessa yhteydessä Museoviraston rakennushistorian osastoon intendentti Marianna Niukkaseen, marianna.niukkanen(at)nba.fi.

Myös varsinaisten tuotantoalueiden ulkopuolella sijaitsee käytöstä poisjääneitä rakenteita, kuten kapearaitaisen radan pengeri ja pommisuoja, jotka ovat vaalimisen arvoisia ja maankäytössä huomioon otettavia.

Yhteenveto

Museovirasto esittää Fiskarsin alueen asemakaavasuunnitelmia kehittämistä edellä esitettyjen huomautusten pohjalta.

Museovirastoa on kuultava myös kaavaehdotuksista.

Yli-intendentti Mikko Härö

Tutkija Timo Kantonen

Tiedoksi:

Uudenmaan ympäristökeskus
Tammisaaren museo/Länsi-Uudenmaan maakuntamuseo

/TKA/MNI/THM